

# Antiikintutkimuksella edessään totuuden hetki

Heikki Solin

**Klassillis-filologinen yhdistys järjesti 15. 12. 1996 keskustelutilaisuuden otsikolla "Minne menet, Suomen antiikintutkimus?", jossa käsiteltiin Suomen antiikintutkimuksen ja -harrastuksen perusteita, nykynäkymiä ja tulevaisuutta. Seuraavassa julkaistaan joukko artikkeleita, jotka perustuvat tilaisuudessa pidettyihin alustuksiin ja keskusteluun, kirjoittajina Heikki Solin, Juha Sihvola, Tuomo Pekkanen, Eeva-Maria Viitanen ja Leena Pietilä Castrén.**

Suomalaisella antiikintutkimuksella on eräässä mielessä edessään totuuden hetki. Sen keskeinen osa-alue oli pitkään klassillinen filologia, Kreikan ja Rooman kirjallisuuden sekä kreikan ja latinan kielen tutkimus, jota on harjoitettu voimallisesti aina Turun akatemian alkuajoista lähtien.

Klassillisen filologian yliopisto-opetus oli oleellisesti sidoksissa koulujen latinan ja myös kreikan opetukseen, valtaosa aineen opiskelijoista kun antautui koulunopettajan uralle. Kun koulujen latinanopetus on aikojen myötä drastisesti vähentynyt (ja kun humanististen tiedekuntien opiskelijoilta ei vaadita nykyään latinankursseja kuin harvoissa poikkeustapauksissa), ei ole enää pitkään aikaan ollut tarvetta tuottaa latinan opettajia koulun käyttöön, mikä on aiheuttanut opiskelijamäärän dramaattisen laskun 1960-luvun lopulta lähtien. Tämä ei ole voinut olla vaikuttamatta klassillisen filologian opetuksen ja tutkimuksen luonteeseen.

Ainakin kaksi trendiä voi kirjata. Klassillisesta filologiasta on alkanut tulla jonkinlainen ns. luksusaine; latinaa ei enää lähdetä opiskelemaan varman leivän toivossa. Tästä on ollut ainakin se olennainen seuraus, että klassillinen filologia on menettänyt asemiaan yleishumanistisena oppiaineena yliopistossa. Elleivät kreikka ja latina olisi vielä suhteellisen suosittuja sivuaineita, niitä opiskelevien määrä olisi todella luksusaineen luokkaa.

Tämä on suuri vahinko, sillä kun Kreikka ja Rooma ovat länsimaisen kulttuurin perusta, olisi tärkeää, että klassillisen filologian opiskelu voisi jatkua kiinnostavana ja keskeisenä humanistisena oppiaineena yliopistoissamme. Jos tämä näkökohta on negatiivinen, toinen kirjattavissa oleva trendi on sitäkin positiivisempi: suomalaisen antiikintutkimuksen kentän ennennäkemätön monipuolistuminen ja laajentuminen toisen maailmansodan jälkeen.

Tähän monipuolistumiseen on epäilemättä monia syitä. Ensiksikin pakko murtautua irti vanhoista kaavoista, tavanomainen kielellis-grammaattinen opetus kun ei enää inspiroinut opiskelijoita entiseen tapaan hakeutumaan aineen piiriin. Toinen tärkeä, sanoisin ratkaiseva syy on löydettävissä Suomen Rooman-instituutin Villa Lanten perustamisessa, joka aloitti toimintansa virallisesti 1954; sitä seurasi sitten myöhemmin 1985 perustettu Ateenan-instituutti. Kokonaiset opiskelija- ja opettajasukupolvet ovat voineet ensimmäisen kerran opiskella klassisella maaperällä ja tutustua antiikin muistomerkkeihin ja traditioon paikan päällä.

Aivan erityisen ratkaisevasti Rooman instituuttimme perustaminen on vaikuttanut suomalaisen antiikintutkimuksen kehitykseen. Ottaakseni vain yhden esimerkin, suomalaisen onomastisen koulukunnan synty on kiinteästi yhteydessä Rooman instituutin alkuvaiheisiin: Monista syistä oli luonnollista, että sodan köyhdyttämä maa ei ryhtynyt harjoittamaan instituutin piirissä kalliita arkeologisia kaivauksia, vaan investoi alaan, jonka tutkimus tulee halvaksi, nimittäin epigrafiikkaan; ja koska enemmistö ensimmäisen sodanjälkeisen sukupolven suomalaisista antiikintutkijoista oli filologeja, on ymmärrettävää, että piirtokirjoitusten tutkimisessa erityinen kiinnostus kohdistui nimenomaan henkilönimistöön.

Aluksi tämä kiinnostus oli enemmän filologista laatua, mutta myöhemmin se laajeni historialliseen suuntaan, ja mikä parasta, onomastista tutkimusta ruvettiin harjoittamaan muuallakin kuin klassillisen filologian piirissä, mm. Helsingin yliopistossa historian laitoksella.

Samaan hengenvetoon on tietysti huomautettava, että klassillisen arkeologian toisen maailmansodan jälkeen virinnyt harrastus on paljolti lähtenyt liikkeelle Villa Lanten piiristä.

## *Antiikin tutkimukselle perustettava uusi oppituoli*

Myös yleinen antiikin harrastus on viime vuosikymmeninä ollut nousussa. Suomalaisturistit eivät enää hakeudu pelkästään aurinkorannoille. Kulttuurimatkoista klassisen maailman keskeisille paikoille on tullut erinomaisen suosittuja (ja niiden vetäjänä on toiminut eturivin tutkijoita), tai ottaakseni toisenlaisen esimerkin, latinankielisiä uutisia kuunnellaan ympäri maailmaa.

Meillä klassikoilla ei ole kuitenkaan mitään syytä lyödä rintaamme ja kehuskella erinomaisuudellamme. Idea tämän antiikintutkimuksen tulevaisuutta käsitelleen tilaisuuden järjestämisestä kumpusikin siitä nöyrästä kysymyksestä, mitä puutteita on, mitä voisi tehdä paremmin. Alkupuheenvuoroni motoksi olin valinnut Juho Kusti Paasikiven sanat "Kaiken viisauden alku on tosiasioiden tunnustaminen". Tältä pohjalta yritimme pohtia antiikintutkimuksen tilaa Suomessa ja sen edelleen kehittämistä. Tosiasioiden tunnustamisen on lähdeittävä siinä, että latinan asema koulussa on drastisesti vähentynyt, mikä on asettanut yliopisto-opetuksen uusien haasteiden eteen. Toisaalta antiikintutkimuksen kentän laajentuminen ei ole juurikaan muuttanut yliopistoissa harjoitetun tutkimuksen ja opetuksen institutionaalista perusteita.

Eräs keskeinen kysymys on yliopistollisen tutkimus- ja opetustyön edelleen laajentaminen. Maamme on sikäli erikoisasemassa, että Suomessa ei ole yhtään antiikin historian tai klassillisen arkeologian oppituolia; lähes kaikki korkein opetus on institutionalisoitu filologian nimikkeen alle (Helsingissä voi opiskella klassillista arkeologiaa aineena klassillisen filologian laitoksen tarjoamissa puitteissa, kun sen sijaan antiikin historiaa ei esiinny itsenäisenä oppiaineena).

Meillä tarvittaisiin kuitenkin ainakin antiikin tutkimuksemme keskuksessa Helsingissä oppituoli, joka voisi keskittyä enemmän ei-filologiseen opetukseen ja tutkimukseen. Oppituolin ala voisi olla yhdistettynä toisaalta antiikin historia ja toisaalta antiikin taiteen historia ja antiikin materialistisen kulttuurin tutkimus, ts. suurin piirtein se, mitä yleensä ymmärretään klassillisella arkeologialla. Joka tapauksessa oppituolin alan tulisi peittää mahdollisimman edustava kokonaisuus; nimikkeeksi sille voisi jopa ajatella jotain sellaista kuin "antiikin kulttuuri".

Suomi on ainoa sivistysmaa Euroopassa – kääpiövaltioita lukuunottamatta – jossa ei ole yhtään antiikin historian tai klassillisen arkeologian oppituolia. Nyt tieteenalojen väliset rajat myös antiikintutkimuksen sisällä ovat osittain keinotekoisia – koska klassillinen antiikki oli historiallinen kokonaisuus, myös sitä tutkivan tieteen tulisi olla jonkinlainen yhtenäinen kokonaisuus.

Koska kuitenkin kukaan tutkija ei pysty hallitsemaan antiikintutkimuksen laajaa kenttää, on aikojen kuluessa syntynyt traditionaalinen työnjako eri tieteenalojen välillä, ja tätä työnjakoa kyllä tarvitaan. Emme voi itseriittoisesti väittää hallitsevamme kaikkea. Itse asiassa antiikkiin kohdistuva tutkimus on jonkinlaisessa käymistilassa sellaisten systemaattisten tieteenalojen kuin esimerkiksi kielitieteen ja kirjallisuustieteen jatkuvan kehityksen ansiosta.

Lopuksi minun on myönnettävä, ettei edellä hahmoteltu uusi oppituoli ole suinkaan ainoa tie antiikintutkimuksen autuuteen; Juha Sihvola viittasi mm. antiikin filosofian tärkeään asemaan (eurooppalaisesta traditiosta poiketen se on Yhdysvalloissa tärkeä oppiaine yliopistoissa). Ja tätä nykyä muodissa olevien ns. määräaikaisprofessuurien kautta voisi kehittää antiikintutkimuksen opetusta yhä monipuolisemmaksi.

## *Tavoitteena suuri antiikintutkimuksen laitos*

Eräs keskeinen kysymys on antiikintutkimuksen eri alojen oikea sijoituspaikka, ts. kysymys siitä, olisiko esimerkiksi antiikin historian opetus keskitettävä historian laitosten yhteyteen vai olisiko meilläkin pyrittävä monissa Keski- ja Etelä-Euroopan yliopistoissa suosittuun malliin, jossa kaikki antiikintutkimuksen piiriin kuuluvat tieteenalat muodostavat yhdessä yhden laajan antiikintutkimuksen laitoksen, Institute of Classics.

Eräät tutkijat (mm. Juha Sihvola) suhtautuvat ajatukseen torjuvasti. Minä en olisi ilman muuta valmis luopumaan suuren antiikintutkimuksen laitoksen ideasta tulevaisuuden visiona (tietysti muistaen sen, että ajatus on nykyisessä tiedepoliittisessa tilanteessa täysin epärealistinen).

Tällaisella järjestelyllä on omat etunsa. Antiikintutkimus on joka tapauksessa eräänlainen kokonaisuus, minkä vuoksi eri alojen edustajat tarvitsevat jatkuvasti toisiaan. Yhteistyö saman katon alla, samoissa institutionaalisissa puitteissa on tärkeä edellytys hedelmälliselle vuorovaikutukselle. (Ainakin eri oppiaineille riittää yksi yhteinen kirjasto.)

Juha Sihvola viittasi alustuksessaan eristymisen ja ghettoutumisen vaaraan. Tämä on tietysti totta, mutta vaaraa ei pidä liioitella. Keski- ja Etelä-Euroopassa saamieni kokemusten pohjalta voin todeta, että molemmat mallit saattavat toimia hyvin. Ottaakseni esimerkiksi antiikin historian, toisinaan sen harjoittaminen on kiinteästi sidoksissa muuhun antiikintutkimukseen, toisinaan antiikin historioitsijat ovat taas liikkemässä yhteistyössä muiden historioitsijoiden kanssa; tässä paljon riippuu myös omasta suuntauksesta ja omista mieltymyksistä, tunteeo itsensä enemmän antiikintutkijaksi vai historioitsijaksi.

Sinänsä mikään malli ei ole itsetarkoituis; tutkimustahan eivät vie eteenpäin laitokset, vaan yksilöt. Kun meillä jo nyt Helsingin yliopiston klassillisen filologian laitoksessa harjoitetaan hyvin laaja-alaista opetus- ja tutkimustyötä, voisi hyvin ajatella, että tulevaisuudessakin laitoksemme voisi olla sellainen laaja antiikintutkimuksen keskus, jossa pitäisi antaa kaikkien kukkien kukkia, ts. harjoittaa muutakin kuin ns. "puhdasta" filologista opetusta ja tutkimusta.

Jo nyt – paitsi että klassillisen arkeologian opetus Helsingissä hoidetaan klassillisen filologian laitoksen toimesta – meidän institutionaalisesti klassillisen filologian yksikköinä tunnetut laitoksemme ovat tutkimuksellisessa suhteessa varsin monipuolisia. Esimerkiksi Helsingissä on klassillisen filologian laitoksella tätä nykyä viisi professoria, joiden työkenttä ulottuu antiikin tutkimuksen laidasta laitaan, ja lisäksi työskentelymme kattaa keski- ja uuden ajan latinan tutkimuksen sekä antiikin reseption.

Toisaalta olen kyllä Sihvolan tavoin sitä mieltä, että antiikkia on opetettava ja tutkittava muuallakin. On aivan luonnollista, että antiikin historiaa tutkitaan historian laitoksella, jossa sillä on pitkä traditio, tai että filosofit ovat kiinnostuneita antiikin filosofisesta traditiosta ja opettavat ja tutkivat sitä omalla laitoksellaan. Rinnakkainen opetus ja tutkimus ovat vain rikastuttava tekijä.

Joka tapauksessa pidän yhteistyötä eri laitosten välillä erittäin tärkeänä. Olemme samassa veneessä, ja varsinkin nykyisen taloudellisen ahdingon aikana voimien yhdistäminen on tarpeellista.

Mutta se mistä en halua tingittävän, on opetuksen ja tutkimuksen taso. Suomalaisella antiikintutkimuksella on hyvä maine maailmalla, ja meidän on pidettävä huolta siitä, että se kuva ei muutu.

Rakentava kritiikki yli laitosrajojen, opiskelijoiden, varsinkin jatko-opiskelijoiden vaivaton liikkuminen Vuorikadun yli, aina kulloisenkin henkilökohtaisen suuntautumisen ja mieltymysten mukaan, kas siinä pari tärkeää seikkaa. Yhteistyö on voimaa. Tarkoitin tämän ihan vakavasti otettavaksi ja jokapäiväisessä kanssakäymisessä sovellettavaksi, en vain juhlapuheissa esiin otettavaksi.

*Heikki Solin toimii professorina Helsingin yliopiston Klassillisen filologian laitoksella. Hän on myös Klassillis-filologisen yhdistyksen puheenjohtaja sekä 10.4. lähtien Suomalaisen Tiedeakatemian esimies. Hän toimi puheenjohtajana viime joulukuuisessa Klassillis-filologisen yhdistyksen keskustelutilaisuudessa "Minne menet, Suomen antiikintutkimus?"*